

Kansrijk van start

Verbeterde in- en doorstroom door integrale diagnose van pabostudenten

In dit artikel wordt een onderzoek naar de effecten van een intake-dag op het studiesucces van pabostudenten¹ beschreven. De intake-dag maakt deel uit van een nieuwe vorm van studie-begeleiding gebaseerd op de sterke-punten-benadering. Hierbij vormen de kansrijkheid en talenten van de student het uitgangspunt van studiebegeleiding. In het onderzoek zijn de effecten van de intake-dag op een aantal sleutelfactoren voor studiesucces onderzocht, namelijk: 1) een goed beroepsbeeld, 2) een goed opleidingsbeeld, 3) een weloverwogen studie-/beroepskeuze en 4) binding met de opleiding (instelling). Door middel van vragenlijsten en interviews werden gedurende anderhalf jaar gegevens verzameld bij cohort 2010 van de deelnemende pabo's. Uit de resultaten kan worden opgemaakt dat de intake vooral een positief effect heeft op de binding met het instituut, maar ook op het beeld dat studenten van de opleiding hebben. De doorstroom van studenten naar het tweede studiejaar lijkt voornamelijk te worden bepaald door eigen ervaringen met de uitvoering van het beroep tijdens de stage. De resultaten van dit onderzoek leveren inzichten en handvatten voor lerarenopleiders om studie-uitval te reduceren en studiesucces te bevorderen.

Inleiding

Helaas wordt in de loop van het eerste studiejaar voor veel hbo-studenten duidelijk dat ze niet de juiste studiekeuze hebben gemaakt. Dit geldt ook voor pabostudenten: ongeveer één op de drie studenten valt uit in het eerste studiejaar (Van Eck & Heemkerk, 2009). Deze uitval is niet alleen in financiële zin kostbaar, maar leidt ook tot verlies van potentieel onderwijstalent. Om zowel een kwalitatieve verbetering van de instroom als verhoging van het studiesucces van pabostudenten teweeg te brengen zijn de pabo's van Fontys Hogeschool Kind & Educatie (locaties Eindhoven, Venlo, Veghel, 's-Hertogenbosch en Tilburg) en De Nieuwste Pabo van Fontys en Zuyd (Sittard) in samenwerking met het Koning Willem I College ('s-Hertogenbosch) gestart met vroegtijdige en integrale studiebegeleiding van (aanstaaende) pabostudenten. Dit nieuwe begeleidingstraject (zie figuur 1) omvat onder andere een 'fase van integrale diagnose', waarin gericht aandacht wordt besteed aan het beroeps- en opleidingsbeeld van de aankomende

studenten. De integrale diagnose van een student wordt gebaseerd op gegevens die verzameld worden met een vragenlijst voorafgaand aan en gericht op activiteiten tijdens een zogenaamde 'intake-dag'. Een intake-dag bestaat uit drie hoofdonderdelen: het invullen van een diagnose-instrument (competentiewijzer), het deelnemen aan een groepsgesprek en het bekijken van filmmateriaal over het beroep en de opleiding leraar basisonderwijs. De vragenlijst vooraf en activiteiten tijdens de intake-dag dienen als informatiebronnen voor het kansrijkeheidsprofiel van iedere student dat de student zelf en een studieloopbaanbegeleider, onafhankelijk van elkaar, invullen. In dit artikel wordt verslag gedaan van een effectmeting van deze 'fase van integrale diagnose'. De centrale vraag hierbij was of een integrale diagnose van de kansrijkheid van een aanstaande pabostudent een positief effect heeft op het doorlopen van de opleiding en de uitvoering van het beroep.

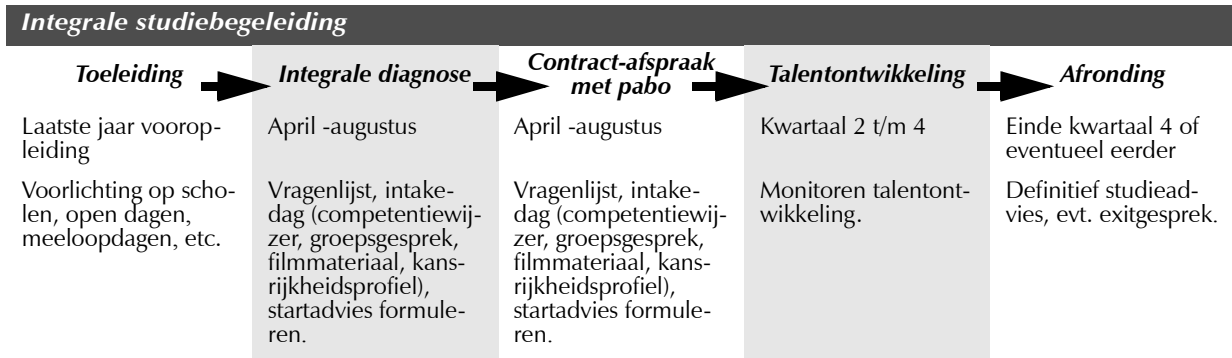
Kansrijkheid

Bij het integrale begeleidingstraject van de pabo's van Fontys en Zuyd ligt de nadruk op de 'kansrijkheid' van een student. Deze opvatting is gebaseerd op de sterke-punten-benadering; een perspectief op de ontwikkeling van studenten waarbij de focus niet zozeer ligt op het verbeteren van de zwakke kanten, maar juist op het optimaliseren van hun talenten. Dit in tegenstelling tot de zogenaamde deficiëntiebenadering, waarbij aan de sterke punten van een student geen of nauwelijks aandacht wordt besteed. Uit onderzoek naar de sterke-punten-benadering is gebleken dat een focus op sterke punten leidt tot een verhoogd welzijn, dat vervolgens samenhangt met een hogere mate van tevredenheid, met een verhoogde taakprestatie en meer innovatief gedrag (Van Woerkom, Stienstra, Tjepkema & Spruyt, 2011). Verondersteld wordt dat een focus op de kansrijkheid van studenten uiteindelijk zal leiden tot een verhoogd studiesucces.

AUTEUR(S)

Ellen Rohaan &
Iris Windmuller
Fontys Hogeschool
Kind & Educatie

Mieke Jaspers,
Fontys Dienst Onderwijs
en Onderzoek

Figuur 1. Fasen van integrale studiebegeleiding in het eerste studiejaar.

Instream, uitval en doorstroom

Er is een aantal aspecten in meer of mindere mate van invloed op de studiekeuze. Volgens het studiekeuzemodel van Eccles (2007) bepalen de inschatting van de waarde van de opleiding voor zichzelf en de verwachting ten aanzien van het beroep voor het grootste deel de studiekeuze van een student. De sociale omgeving (ouders en vrienden), maar ook aanleg en ervaringen, spelen bij het maken van deze keuze tevens een belangrijke rol (Eccles, 2007). Bij de studien beroepskeuzevoorlichting, die studenten aan het eind van hun mbo, havo, of vwo-opleiding krijgen, wordt het studiekeuzeproces doorgaans opgevat als een cognitief proces. Echter, het maken van een studiekeuze is niet een puur rationele aangelegenheid. Ervaringen, geruchten en massa-mediale beeldvorming bepalen mede de keuze voor studie en beroep. Dit betekent dat alleen het geven van informatie onvoldoende helpt bij het maken van een goede keuze. Een goede studieloopbaanbegeleiding waarbij de eigen waarden van de student worden ontdekt en verbonden aan opleidingen en beroepen, zijn daarom een noodzakelijke aanvulling om een goed door-dachte keuze te maken (Meijers, 2001).

Volgens een reviewstudie van Van Eck en Heemskerk (2009), kiezen studenten kiezen vooral voor de pabo op basis van pedagogisch-maatschappelijke motieven. Dat wil zeggen dat ze graag met kinderen willen werken en maatschappelijk nuttig werk willen verrichten. De instroom van de pabo kenmerkt zich ten opzichte van andere hbo-opleidingen door een relatief grote instroom vrouwen (80%) en mbo-ers (41% mbo en 35% havo). De uitval na één jaar studie is op de pabo echter iets lager dan het hbo-gemiddelde. De uitvallers zijn vaker mannen en niet-westerse alloctonen (Van Eck & Heemkerk, 2009). Uit ander onderzoek (Warps, Wartenbergh, Kurver, Muskens, Hogeling & Pass, 2009) blijkt dat studenten die uitvallen in het eerste studiejaar, ten opzichte van studenten die doorstromen, later beginnen met het studiekeuzeproces, minder gebruikmaken van voorlichtingsdagen, de keuze minder laten beïnvloeden door idealistische overwegingen, meer informatie gemist hebben, minder informatie verzameld hebben en minder goed hebben nagedacht over hun studiekeuze. De studenten, die gedurende het eerste studiejaar uitvallen, beginnen de opleiding met lagere verwachtingen, verwachten zich minder thuis te

voelen bij de opleiding en verwachten meer problemen te hebben met rekenen/wiskunde en Engels. Factoren die de uitval of doorstroom van eerstejaarsstudenten kunnen voorspellen zijn: zich thuis voelen bij opleiding, passen bij de opleiding, maatschappelijk nut als belangrijkste motivatie voor beroepskeuze hebben, een bewuste keuze voor de instelling gemaakt hebben en intensieve voorlichtingsdagen gevolgd hebben (Warps et al., 2009). Een onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs naar het studierendement in het hbo geeft grotendeels vergelijkbare redenen voor uitval van studenten aan; een verkeerde studiekeuze, weinig sociale binding met de opleiding en daarnaast een te hoog tempo, een te hoog niveau en ontoereikende kennis en vaardigheden. Als succesfactoren, die leiden tot een verminderde uitval, worden in dit onderzoek genoemd: een gesprek aan de poort, kleinschaligheid, een actieve en persoonlijke studiebegeleiding en een bindend studieadvies in de propedeuse (Inspectie van het Onderwijs, 2009).

Op basis van bovenstaande bevindingen is gekozen voor een effectmeting van vier sleutelfactoren die naar verwachting zullen leiden tot vermindering van de uitval in het eerste studiejaar, en verbetering van de kwaliteit van de instroom, te weten: 1) een goed beroepsbeeld, 2) een goed opleidingsbeeld, 3) een weloverwogen studie-/beroepskeuze en 4) binding met de opleiding (instelling). Met andere woorden, om meer (kansrijke) studenten binnen te krijgen en te houden, moet expliciet aandacht geschonken worden aan bovengenoemde factoren.

Beroeps- en opleidingsbeeld

Aankomende studenten vormen automatisch een beeld van het beroep leraar op basis van de eigen onderwijservaringen. Dit beeld wordt voornamelijk bepaald door wat zij zelf in de klas gezien en meege-maakt hebben en is daardoor niet altijd even realistisch en volledig. Naast voorlichting door middel van informatievoorziening zullen aankomende studenten daarom ook ervaringen in de onderwijspraktijk op moeten doen, bijvoorbeeld door een kortdurende stage en een persoonlijk gesprek met een leerkracht, omdat studie- en beroepskeuze voornamelijk lijkt te worden bepaald door dit soort ervaringen (Meijers, 2001).

Onder jongeren wordt het beroep leraar basisonderwijs doorgaans gezien als een aantrekkelijk beroep, waarvan de carrièremogelijkheden echter beperkt zijn. Het wordt ook gezien als een vrouwenberoep met een, daarmee samenhangende, lage maatschappelijke status en lage beloning. Jongens hebben een negatiever beeld van het beroep dan meisjes. Als positief kenmerkend voor het beroep noemen jongeren de zelfstandigheid, afwisseling, verantwoordelijkheid, creativiteit en uitdaging van een leraar en de omgang met collega's (Van Eck & Heemkerk, 2009).

Uit een interne analyse van 'exit-formulieren' van voltijdstudenten bij Fontys Pabo Limburg, Tilburg en Eindhoven, die zijn gestopt of geswicht in het studiejaar 2008/2009, blijkt dat het belangrijkste motief om te stoppen met de opleiding te maken heeft met het beroep van leraar. De stakende en switchende studenten vinden het beroep niet meer aantrekkelijk of achten zich er bij nader inzien niet geschikt voor. Er lijkt dus een kloof te bestaan tussen het verwachte en het ervaren beroepsbeeld. Het ontwikkelen van een realistisch beroepsbeeld voordat de student met de opleiding start zal naar verwachting leiden tot een lager uitvalpercentage.

Een correct beroeps- en opleidingsbeeld, een doordachte studiekeuze en een positieve binding met het instituut zullen naar verwachting een positieve uitwerking hebben op de doorstroom van studenten naar het tweede studiejaar.

Binding

Binding (of verbondenheid) met de opleiding of instelling (institutional commitment) is volgens de definitie van Nora en Cabrera (1993, p. 244): "the end result of the successful match between an individual's motivation and academic ability and the institutions' academic and social characteristics". Elementen van deze binding, die het uitvallen van studenten deels kunnen voorspellen, zijn de mate van zekerheid voor de instellingskeuze en de mate waarin affiniteit wordt gevoeld met de heersende waarden en normen. Een andere term die in deze context wordt gebruikt is sociale integratie. Het is aangetoond dat studenten die sterker sociaal geïntegreerd zijn in de opleiding een kleinere kans hebben om uit te vallen (Prins, 1997). Ofwel, een sterkere binding leidt naar verwachting tot een verhoogde kans op studiesucces.

Onderzoeksvraag

Verondersteld wordt dat de activiteiten in de fase van integrale diagnose een positief effect hebben op de sleutelfactoren beroepsbeeld, opleidingsbeeld, studiekeuze en binding met het instituut. Deze factoren zijn alle vier van belang om de doorstroom te bevorderen. Met andere woorden, een correct beroeps- en opleidingsbeeld, een doordachte studiekeuze en een posi-

tieve binding met het instituut zullen naar verwachting een positieve uitwerking hebben op de doorstroom van studenten naar het tweede studiejaar. De onderzoeksvraag van de effectmeting luidt derhalve: In hoeverre heeft de fase van integrale diagnose invloed op het beroeps-, en opleidingsbeeld, studiekeuze en binding met het instituut?

Methoden

Om tot een antwoord op de onderzoeksvraag te komen is in dit onderzoek gebruik gemaakt van twee vormen van dataverzameling: schriftelijke vragenlijsten en semigestructureerde interviews. Met drie vragenlijsten is beoogd resp. het beroepsbeeld en opleidingsbeeld, de binding met het instituut en de determinanten van de studiekeuze en de redenen van uitval in kaart te brengen. Met de interviews is gemeten in hoeverre de studenten zelf vinden dat de fase van integrale diagnose een effect heeft gehad op hun beroeps- en opleidingsbeeld, binding en studiekeuze. Daarnaast zijn interviews gehouden om de redenen voor doorstroom naar het 2e studiejaar te achterhalen.

Vragenlijsten

Om het beroeps- en opleidingsbeeld van de aanstaande studenten in kaart te brengen is een vragenlijst geconstrueerd: de vragenlijst Beroeps- en Opleidingsbeeld Leraar Basisonderwijs (BOLB). Deze vragenlijst bestaat uit 2 delen met een 5-punts Likertschaal. Deel A gaat over het beroepsbeeld (30 items) en deel B over het opleidingsbeeld (25 items). De items van deel A zijn gebaseerd op de bekwaamheidseisen van de Stichting Beroepskwaliteit Leraren. De centrale vraag van dit deel luidt: 'Geef van onderstaande beroepsactiviteiten aan in welke mate je denkt dat ze onderdeel zijn van het beroep leerkracht basisonderwijs'. De items van deel B zijn gebaseerd op het opleidingsconcept zoals gedefinieerd door Fontys Pabo 's-Hertogenbosch. De centrale vraag van dit deel luidt: 'Geef van onderstaande activiteiten aan in welke mate je denkt dat ze onderdeel zijn van de pabo'.

De betrouwbaarheid (interne consistentie) van beide delen van de vragenlijst is zeer goed (deel A: $\alpha=0,90$ en deel B: $\alpha=0,85$). Een exploratieve factoranalyse wees uit dat in beide delen nauwelijks factoren te onderscheiden zijn. De items laadden allemaal sterk op de eerste factor. Voor een referentiemeting van de BOLB, om het beroeps- en opleidingsbeeld te kunnen normeren, hebben 21 docenten van de Fontys Pabo 's-Hertogenbosch de vragenlijst ingevuld.

Om de besluitvorming tot studiekeuze en de binding met het instituut te meten is een tweede vragenlijst geconstrueerd: de vragenlijst Binding met de Opleiding en Studiekeuze (BOSk). Deze vragenlijst bestaat ook uit twee delen. Deel A betreft de binding met het instituut en bestaat uit 11 items met een 5-punts Likertschaal. Voor dit deel is gebruik gemaakt van een bestaand instrument, de vragenlijst 'Institutional

Tabel 1. Cronbach's alfa en voorbeelditem per schaal

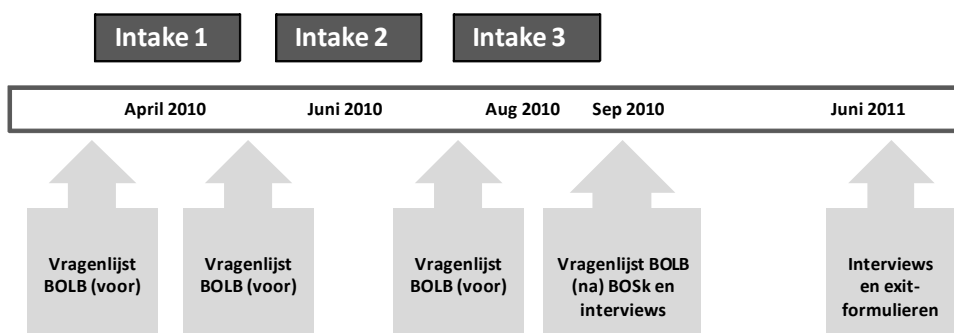
Schaal	Cronbach's α	Voorbeelditem
BOLB A (beroepsbeeld)	0,90	Omgaan met culturele verschillen
BOLB B (opleidingsbeeld)	0,85	Ontwikkelen van competenties
BOSk A (binding)	0,83	Het is voor mij heel belangrijk om bij deze pabo (in tegenstelling tot een willekeurig andere pabo) af te studeren
BOSk B (studiekeuze)	0,63	Open dagen van opleidingen bezocht
Exitformulier (redenen uitval)	nvt	De opleiding besteedt te weinig tijd aan theoretische verdieping

Commitment' (Nora & Cabrera, 1993). Deel B betreft de determinanten voor studiekeuze. Met dit deel wordt in kaart gebracht in welke mate de respondent bepaalde activiteiten heeft ondernomen om tot zijn studiekeuze te komen. Dit deel omvat 15 items met een 5-punts Likertschaal, waarvan 1 open categorie ('Anders, nl:'). De betrouwbaarheid van deel A is goed ($\alpha=0,83$). De betrouwbaarheid van deel B is relatief laag ($\alpha=0,63$). Bij de analyse van de gegevens is daarom voor dit deel geen schaal score berekend, maar is per item een vergelijking gemaakt tussen de gemiddelde score van de verschillende groepen respondenten.

De zogenaamde 'exit-formulieren' zijn gebruikt om de redenen van uitval gedurende het eerste studiejaar te kunnen onderzoeken. Het exit-formulier bevat verschillende onderdelen. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een deel van de gegevens uit het deel 'algemene gegevens', zoals geslacht en vooropleiding, en het deel 'redenen om de opleiding te verlaten'. Dit deel bevat 24 items met een 4-puntschaal (van 'onbelangrijk' tot 'hoofdrede'). In tabel 1 is per schaal de betrouwbaarheid en een voorbeelditem weergegeven.

Procedure en respondenten

De vragenlijst over het beroepsbeeld en het opleidingsbeeld (BOLB) is bij drie groepen studenten zowel vóór de intake (in april, juni en augustus 2010) als na de intake (in september 2010) afgenomen. Het cohort 2010 van de locatie 's-Hertogenbosch

Figuur 2. Tijdspad dataverzameling.

vormde de onderzoeksgroep van dit onderzoek. Alle studenten, dus zowel voltijders en deeltijders, die zich inschreven voor de pabo op deze locatie namen automatisch deel aan de intake (in 3 groepen). De vragenlijst met betrekking tot studiekeuze en binding met de opleiding (BOSk) is na de laatste intake (in september 2010) afgenomen. Op hetzelfde moment zijn ook interviews afgenomen om meer

diepgaande kennis te vergaren over de gepercipieerde invloed van de intake op het beroepsbeeld, opleidingsbeeld, binding met het instituut en de studiekeuze. In juni 2011 zijn interviews afgenomen met studenten die zouden doorstromen naar het tweede jaar en zijn exit-formulieren geanalyseerd van studenten die gedurende het eerste studiejaar zijn uitgevallen (zie figuur 2).

De studenten die de vragenlijsten BOLB (voor: $n=110$; na: $n=106$) en BOSk ($n=106$) hebben ingevuld zijn te onderscheiden in drie groepen van het cohort 2010 (Pabo 's-Hertogenbosch): vroege inschrijvers (ingeschreven vóór april), gemiddelde inschrijvers (ingeschreven vóór juni) en late inschrijvers (ingeschreven vóór augustus). Daarnaast is er een controlegroep die wordt gevormd door de eerstejaarsstudenten van Pabo Tilburg (cohort 2010), die geen intake hebben gedaan (BOLB voor: $n=42$; BOLB na: $n=71$; BOSk: $n=71$).

De exit-formulieren zijn ingevuld door 10 studenten van Fontys Pabo 's-Hertogenbosch, die de opleiding hebben verlaten in hun eerste studiejaar. In totaal hadden zich 35 van de 117 gestarte studenten gedurende van september 2010 tot juni 2011 uitgeschreven. De respons bedroeg dus 28,6%. Aan de eerste ronde interviews hebben 15 studenten deelgenomen. Aan de tweede ronde interviews hebben 11 studenten deelgenomen.

Voor de analyse van de interviews is allereerst een eenvoudig codeerschema opgesteld gebaseerd op de onderzoeksvragen en het interviewprotocol met behulp van 'open coding'. Antwoorden van de respondenten zijn na de eerste codering verder samengevat door te categoriseren. De indeling in categorieën gaf de mogelijkheid om de data verder samen te vatten. Er is gelet op verschillen tussen mannen en vrouwen, deeltijders en voltijders en vroege,

'midden' en late inschrijvers. Voor de analyse is gebruik gemaakt van het softwareprogramma Atlas-ti.

Resultaten

In- en doorstroomcijfers

Om de invloed van de fase van integrale diagnose op de in- en doorstroom van studenten te kunnen bepalen, zijn de in- en doorstroomgegevens van diverse cohorten (2008, 2009 en 2010) van de deelnemende pabo's verzameld en geanalyseerd. De pabo's verschilden onderling in de mate waarin de nieuwe interventies tijdens de intake zijn uitgevoerd. Fontys Pabo 's-Hertogenbosch was de enige instelling waar de interventies volledig zijn toegepast bij cohort 2010. Op basis van in- en doorstroomgegevens is niet met zekerheid vast te stellen of de interventies effect hebben gehad op de doorstroom van studenten naar het tweede studiejaar. Bij cohort 2010 van Pabo 's-Hertogenbosch is zelfs een hoger uitvalpercentage (42%: stakers én switchers) geconstateerd dan bij cohort 2009 (28%). Bij cohort 2010 is het uitvalpercentage wel lager dan bij cohort 2008 (44%). Bij bijna alle deelnemende pabo's was overigens een trend zichtbaar van een licht afnemend uitvalpercentage in het eerste studiejaar over de cohorten 2008 t/m 2010.

Vragenlijsten

Om te bepalen in hoeverre het beroepsbeeld en opleidingsbeeld is veranderd door de intake hebben we de samenhang (Pearsons product-momentcorrelatiecoëfficiënt) bepaald tussen de gemiddelde itemscores van de studenten en die van de experts op de vragenlijst BOLB. Deze mate van samenhang hebben we zowel voor de scores vóór als na de intake berekend (zie tabel 2). De gegevens laten zien dat de gelijkheid met expertscores toeneemt. Dit betekent dat het beroepsbeeld beter wordt bij alle groepen die intake hebben gehad en (lichtelijk) afneemt bij de controlegroep. Vooral bij inschrijvers in de vroege en midden groep is de verbetering van het beroepsbeeld groot. De late inschrijvers hebben het slechtste beroepsbeeld. De controlegroep zonder intake had voorafgaand aan de studie (in juni) al een beter beroepsbeeld dan de onderzoeksgroep.

In tabel 3 zijn dezelfde gegevens voor deel B (het opleidingsbeeld) van de vragenlijst weergegeven. Daarin wordt zichtbaar dat het opleidingsbeeld bij alle groepen die

de intake hebben gehad en bij de controlegroep (zonder intake) beter wordt. Bij de groepen met intake is die verbetering groter. Daarnaast laten de gegevens zien dat de late inschrijvers het beste opleidingsbeeld hebben en de controlegroep het slechtste opleidingsbeeld heeft. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat de vragenlijst gericht was op de opleiding van pabo 's-Hertogenbosch.

Om te bepalen in hoeverre de integrale diagnose heeft bijgedragen aan binding en studiekeuze hebben we de groepsgemiddelden van beide delen van de vragenlijst BOSk (binding en studiekeuze) vergeleken (zie tabel 4). Opvallend is dat groepsgemiddelden van de onderzoeksgroepen (vroeg, midden en laat) allemaal hoger zijn dan van de controlegroepen. Tevens is te zien dat de mate van binding (BOSk A) voor alle groepen ongeveer gelijk is. Uit een t-toets blijkt verder dat voor de totale groepen (vroeg, midden en laat) geldt dat de gemiddelde BOSk A score significant hoger is in de onderzoeksgroep (44,29) dan in controlegroep (42,24) ($p < 0,01$). De binding met het instituut is dus sterker in de groep mét intake.

Tabel 2. Correlaties tussen itemscores experts voor en na de intake dag m.b.t. beroepsbeeld.

Groep	Voor	N	Na	N	Stijging
Onderzoeksgroep	0,774	110	0,809	106	0,035
Vroeg	0,778	53	0,810	60	0,032
Midden	0,792	26	0,844	28	0,052
Laat	0,752	31	0,773	18	0,021
Controlegroep	0,832	42	0,816	71	-0,016

Tabel 3. Correlaties tussen itemscores experts voor en na de intake dag m.b.t. opleidingsbeeld.

Groep	Voor	N	Na	N	Stijging
Onderzoeksgroep	0,783	110	0,911	106	0,128
Vroeg	0,805	53	0,894	60	0,089
Midden	0,740	26	0,917	28	0,177
Laat	0,804	31	0,923	18	0,119
Controle	0,811	42	0,869	71	0,058

Tabel 4. Gemiddelden op binding (BOSk A) en studiekeuze (BOSk B) per groep.

Groep	N	Binding	SD	Studie-keuze	SD
Vroeg	60	44,42	4,64	43,00	7,19
Midden	28	43,71	4,83	42,64	7,43
Laat	18	44,78	5,24	40,72	6,15
Totaal onderzoeksgroep	106	44,29	4,93	42,52	7,07
Controle vroeg	18	40,72	5,75	41,06	5,47
Controle midden	32	43,25	3,81	40,66	7,34
Controle laat	21	42,00	5,59	39,90	7,12
Totaal controle	71	42,24	4,95	40,54	6,77

Om te analyseren welke determinanten van studiekeuze in welke mate een rol spelen bij de studenten met intake enerzijds en de studenten zonder een intake anderzijds, zijn de gemiddelde itemscores van BOSk deel B vergeleken. Uit deze analyse blijkt dat de studiekeuzedeterminanten die het sterkst verschillen (verschil >0,20) tussen studenten mét intake en studenten zonder intake zijn: gesprek met decaan, advies van ouders/familie, advies van vrienden, ervaring met beroep opdoen en de intakedag. De studenten zónder intake (controle) scoren op de eerstgenoemde 3 van deze determinanten hoger en op de laatstgenoemde 2 lager dan de studenten met intake. Echter, alleen het verschil betreffende de intakedag is significant ($p < 0,01$).

In de exit-formulieren wordt bij de redenen voor uitval een onderscheid gemaakt in drie hoofdcategorieën: redenen om te stoppen die te maken hebben met de opleiding, met het beroep of met persoonlijke aspecten. Geen enkele student geeft aan dat een bindend negatief advies een belangrijke of hoofdreden is geweest om te stoppen met de opleiding, hoewel toch een groot aantal studenten aangeeft dat het hebben van onvoldoende resultaten en de zwaarte van de opleiding belangrijke redenen zijn om te stoppen met de opleiding. De helft van de studenten ($n=5$) geeft aan dat de opleiding inhoudelijk niet interessant genoeg is en dat de wijze van lesgeven niet stimulerend is. De begeleiding van studenten wordt echter nauwelijks gezien als reden voor uitval. Persoonlijke redenen worden wel vaak genoemd. Zo geven vier studenten aan dat persoonlijke problemen een belangrijke of hoofdreden is om met de opleiding te stoppen.

Interviews

In de eerste ronde interviews is de studenten ($n=15$) gevraagd naar het door hen beleefde effect van de intakedag op de variabelen beroepsbeeld, opleidingsbeeld, binding en studiekeuze. Volgens de studenten heeft de intakedag vrijwel niet bijgedragen aan het beroepsbeeld ($n=12$). Het beroepsbeeld wordt volgens hen namelijk ook gevormd door vooraf informatie op te zoeken, mee te lopen op een basisschool (stages, gesprekken met leraren). Ook eigen ervaring van vroeger of eigen kinderen in het basisonderwijs hebben het beroepsbeeld gevormd. Enkele studenten hebben werkervaring in het onderwijs of gerelateerd aan het beroep.

De intakedag heeft voor bijna de helft van de respondenten een verandering teweeg gebracht in het opleidingsbeeld ($n=7$): *“De intakedag heeft het beeld duidelijker gemaakt. Je ontmoet leraren. Je krijgt een beter beeld van hoe het eraan toegaat.”* Volgens de overige respondenten ($n=8$) heeft het geen effect gehad op hun opleidingsbeeld. Andere factoren die volgens de studenten hebben bijgedragen aan het opleidingsbeeld zijn: meeloopdagen, open dagen, informatie via folders of andere studenten.

Volgens de meeste studenten ($n=12$) heeft de intakedag bijgedragen aan de binding met de opleiding. De binding met de opleiding is volgens de studenten

mede tot stand gekomen door meeloopdagen en open dagen. Het feit dat pabo 's-Hertogenbosch een kleine opleiding is, spreekt veel studenten aan: *“Ik kende niemand toen ik binnenkwam. Dan kom je binnen en dan is het meteen gezellig (kom je erbij zitten?). Je voelt je meteen vertrouwd in de school. Het klikt met mensen.”*

Voor bijna de helft van de studenten ($n=7$) heeft de intakedag gezorgd voor een bevestiging van de studiekeuze. Factoren die volgens de student van invloed zijn op hun studiekeuze zijn: het stimuleren door ouders, vrienden of collega's en ervaringen uit het verleden.

De intakedag heeft het [opleidings]beeld duidelijker gemaakt. Je ontmoet leraren. Je krijgt een beter beeld van hoe het eraan toegaat.

In de tweede interviewronde ($n=11$) aan het einde van het studiejaar is de studenten gevraagd naar de belangrijkste redenen voor doorstroom en het (lange termijn) effect van de intakedag en de nieuwe aanpak van studiebegeleiding. Daarnaast is gevraagd naar veranderingen die zijn opgetreden ten aanzien van het beroepsbeeld, het opleidingsbeeld en de binding met de opleiding. Alle studenten geven aan dat de stage en daarmee het beroep de belangrijkste reden is om door te stromen naar het tweede jaar: *“De stage is hartstikke leuk. Dat is echt de reden waarom ik blijf. Dus puur voor het beroep.”* De opleiding zelf is voor de meeste respondenten ($n=10$) op zichzelf geen reden om door te stromen. Ook studiesucces en het vooruitzicht op een diploma is voor studenten een reden om door te stromen: *“Mijn doelstelling is om mijn papieren te halen”.*

Met betrekking tot de invloed van de nieuwe studiebegeleiding op de doorstroom geven de studenten aan dat zij weinig toeschrijven aan de nieuwe aspecten van dit begeleidingstraject. Over het algemeen vinden ze het goed dat de intake gehouden is, maar dit speelt aan het eind van het eerste jaar voor hen geen rol meer. De grootste bijdrage aan hun studiesucces levert volgens de studenten de studieloopbaanbegeleider zelf. De studenten denken dat naast goede begeleiding met name eigen inzet bijdraagt aan een succesvol verloop: *“Het komt uiteindelijk wel op jezelf neer, je moet het zelf doen.”* Andere succesfactoren die worden genoemd zijn stage, goede informatievoorziening en prettig contact met medestudenten.

Veel studenten ($n=9$) geven aan dat het beroepsbeeld niet is veranderd ten opzichte van voor de start met de opleiding. Met name studenten met als vooropleiding onderwijsassistent geven aan dat ze al veel praktijkervaring hebben en dus een goed beeld van het beroep. Het beeld van de opleiding is voor veel studenten daarentegen wel veranderd: *“Ik had een heel ander beeld van de opleiding. Ik dacht dat het veel meer praktijkgericht was.”* Sommige studenten geven aan vooraf nauwelijks beelden te hebben gehad. Anderen

geven aan vooraf een negatief te beeld te hebben gehad waarvan het beeld bevestigd is, dan wel positief is bijgesteld.

De meeste studenten (n=8) ervaren een goede binding met de opleiding. Ze doelen dan vooral op de contacten met medestudenten en docenten. Ze vinden het fijn aan een kleine opleiding te studeren waar de docenten ook de studenten bij naam kennen. Enkele studenten (n=3) geven aan niet echt binding met de opleiding te ervaren. Ze zien de opleiding als middel om hun doel (leraar worden) te bereiken.

Op basis van de interviews kunnen geen verschillen geconstateerd worden tussen mannen en vrouwen of deeltijders en voltijders, vroege, midden en late inschrijvers.

Conclusie en aanbevelingen

De centrale vraag van deze effectmeting was gericht op de mate waarin de fase van integrale diagnose invloed heeft op het beroeps- en opleidingsbeeld, de studiekeuze en de binding met het instituut en daarmee op de door- en uitstroom van pabostudenten. Hieronder volgt een conclusie per sleutelfactor.

Effect op beroepsbeeld

Uit de vragenlijst blijkt dat het beroepsbeeld door de intakedag positief lijkt te worden beïnvloed. Uit de interviews blijkt echter dat het beroepsbeeld volgens de meeste studenten niet verandert ten gevolge van de intake, ook niet op langere termijn. De meest bepalende factor voor de kleine aanpassingen van het beroepsbeeld is volgens hen de stage. Uit het onderzoek komt dus geen eenduidig beeld naar voren van het effect op het beroepsbeeld van (aankomende) eerstejaarsstudenten. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de studenten zich niet bewust zijn van de verbetering in hun beroepsbeeld, omdat dit beeld heel geleidelijk veranderd is.

Effect op opleidingsbeeld

De resultaten van de vragenlijst laten zien dat het opleidingsbeeld positief lijkt te worden beïnvloed door de intakedag. In de interviews geeft ongeveer de helft van de studenten aan dat dit voor hen het geval is, hoewel er volgens de studenten slechts sprake is van een kleine invloed. De andere helft van de studenten geeft aan dat opleidingsbeeld niet veranderd is. Het opleidingsbeeld is volgens deze studenten al tot stand gekomen door bijvoorbeeld deelname aan meeloopdagen en open dagen. Gedurende het eerste studiejaar verandert het opleidingsbeeld wel voor veel studenten. De aspecten waarop het opleidingsbeeld verandert lopen uiteen van mate van praktijkgerichtheid, de verhouding lesaanbod en zelfstudie tot de invulling van competentiegericht opleiden.

Effect op binding met instituut

De gegevens die verzameld zijn met de vragenlijst laten zien dat de intakedag een duidelijk effect heeft

op de binding met het instituut. Bij vroege inschrijvers is dit effect het sterkst. Ook uit de interviews blijkt dat studenten ervaren dat de intakedag een effect heeft gehad op de binding met de opleiding. Vooral het ontmoeten van medestudenten wordt zeer gewaardeerd. Gedurende het eerste studiejaar verandert volgens de studenten zelf niet veel aan de binding.

Effect op studiekeuze

De intakedag lijkt weinig tot geen effect te hebben op het studiekeuzegedrag van de aankomende studenten. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het studiekeuzeprocess al ruim voor die tijd heeft plaatsgevonden. Vooral vroege en gemiddelde inschrijvers zijn heel zeker van hun keuze. Uit de interviews blijkt dat de intake wel bijdraagt aan een bevestiging van hun keuze. Het lijkt er dus op dat de studenten vooral zoeken naar bevestiging en hun studiekeuze niet meer ter discussie (willen) stellen. Het kleine aantal aankomende studenten, dat niet is begonnen met de opleiding terwijl ze wel hebben deelgenomen aan de intakedag, zijn allemaal studenten die zijn gezakt voor hun eindexamen van de vooropleiding.

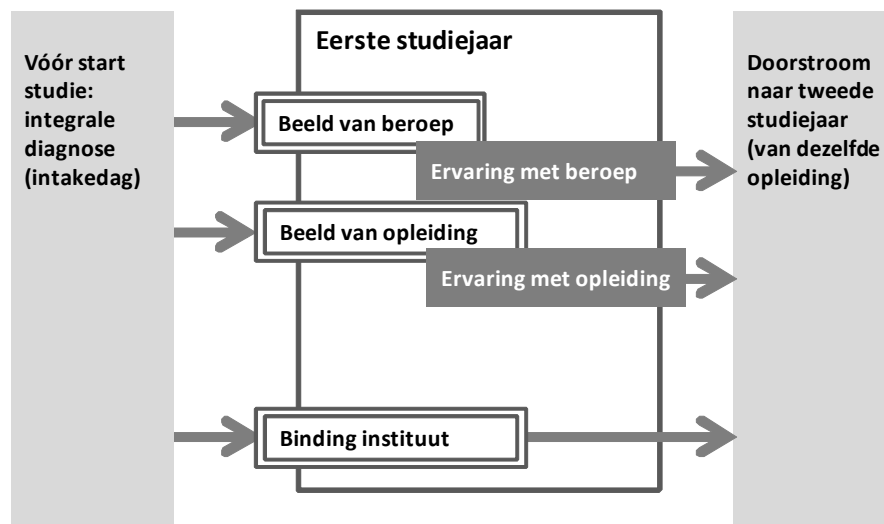
Wellicht dat de effecten op de doorstroom zichtbaarder worden wanneer de nieuwe aanpak van studiebegeleiding een wat meer structurele en goed verankerde plek heeft weten te bemachtigen.

Effect op doorstroom

Het antwoord op de vraag of de intakedag effect heeft op de doorstroom van studenten is niet eenduidig te beantwoorden. De kwantitatieve effecten op de in- en doorstroom van onze onderzoeksgroep (cohort 2010 van de pabo 's-Hertogenbosch) zijn in de huidige uitvalcijfers niet af te leiden. Uit de interviews blijkt dat studenten weinig toeschrijven aan de vernieuwde aanpak. Alle studenten geven aan dat de stage, en daarmee het beroep zelf, de belangrijkste reden is om door te stromen naar het tweede studiejaar. Het beroepsbeeld, grotendeels beïnvloed door de stage, is daarmee de belangrijkste succesfactor voor doorstroom te noemen. De exitformulieren bevestigen dit, aangezien de inhoud van het beroep vaak als belangrijke reden voor uitval wordt genoemd. Een groot aantal studenten geeft aan dat het beroep minder aantrekkelijk is dan ze vooraf dachten. Wellicht dat de effecten op de doorstroom zichtbaarder worden wanneer de nieuwe aanpak van studiebegeleiding een wat meer structurele en goed verankerde plek heeft weten te bemachtigen.

Stroomdiagram

Bovenstaande conclusies hebben we samengevat in een stroomdiagram (zie figuur 3). We hebben aanwijzingen gevonden voor positieve relaties tussen de fase van integrale diagnose en de factoren beeld van

Figuur 3. Stroomdiagram op basis van conclusies effectmeting.

de opleiding en binding met het instituut. In deze effectmeting hebben we geen eenduidig effect van de fase van integrale diagnose op het beroepsbeeld van de student gevonden. De doorstroom lijkt voornamelijk te worden bepaald door het positieve beeld dat studenten van het beroep hebben (voornamelijk gevoed door ervaringen in de stage) en nauwelijks door het beeld dat studenten van de opleiding hebben. Er zijn zelfs enkele studenten die zeggen dat zij negatieve ervaringen hebben met de opleiding, maar desondanks doorstromen naar het tweede studiejaar. Aspecten van binding met het instituut, zoals contact met medestudenten en docenten, worden door enkele studenten als een succesfactor voor doorstroom naar het tweede jaar genoemd. Daarentegen ervaren enkele studenten, die wel doorstromen, een slechte binding met het instituut. Deze relatie blijft dus ook nog wat onduidelijk en vraagt om nader onderzoek.

Het is onmiskenbaar dat de intakedag in positieve zin heeft bijgedragen aan de binding van de aankomende studenten met het instituut. Studenten voelden zich serieus genomen en wilden graag hun opleiding bij het betreffende instituut gaan volgen. Hier schuilt echter ook een gevaar in. Het grote gevoel van verbondenheid zou er wel eens toe kunnen leiden dat studenten 'koste wat het kost' willen beginnen met de opleiding, terwijl het misschien beter zou zijn als ze een andere opleiding zouden kiezen. Opvallend is dat er in onze onderzoeksgroep geen studenten zijn geweest die na de intakedag besluiten niet aan de opleiding te beginnen omdat zij zichzelf als weinig kansrijk inschatten. Blijkbaar werkt de intakedag nog onvoldoende als zelfselectiemiddel. Het lijkt ons waardevol om nader te onderzoeken hoe het komt dat de instroom nauwelijks beïnvloed wordt door de intakedag.

Het onderzoek zoals hier beschreven kan op een aantal punten nog verder geoptimaliseerd worden. We bespreken hier drie punten. Ten eerste zou een uitvoerige validering van de gehanteerde instrumenten, met name de vragenlijsten BOLB en BOSk, leiden tot een meer valide set van gegevens. Zo zou de refe-

rentiemeting van de vragenlijst BOLB kunnen worden verbeterd door gebruik van een groter aantal experts. Ten tweede heeft de analyse van de gegevens zich tot nu toe beperkt tot een onderscheid in moment van inschrijving (intakegroep), terwijl het ook interessant zou zijn andere, mogelijk verklarende of voorspellende, respondentkenmerken zoals geslacht en vooropleiding mee te nemen in de analyse. Ten derde is de mate van implementatie van het nieuwe begeleidingstraject wellicht van invloed

geweest op de gemeten effecten. Aangezien de uitvoering van het traject ten tijde van dit onderzoek nog in de kinderschoenen stond, mag worden verwacht dat het effect van de fase van integrale diagnose op het beroepsbeeld, het opleidingsbeeld, de binding met het instituut en wellicht ook de studiekeuze hierdoor gecamoufleerd is.

Voor de kwaliteit van de instroom van studenten is het van belang dat de aankomende studenten al voordat ze beginnen met de opleiding ervaren wat het is om leraar basisonderwijs te zijn. Alleen beelden zijn daarvoor niet toereikend. Juist de eigen ervaringen met het beroep lijken doorslaggevend voor het doorstromen of uitvallen. Activiteiten zoals meeloopdagen en snuffelstages verdienen daarom meer aandacht.

Meer informatie over dit project, inclusief het complete instrumentarium, is te vinden op: www.fon-tys.nl/zwaluwstart.

NOOT

¹ Pabostudenten zijn studenten, die een bacheloropleiding volgen tot leraar basisonderwijs. Pabo staat voor 'pedagogische academie basisonderwijs'.

LITERATUUR

- Eccles, J.S. (2007). Families, schools and developing achievement-related motivations and engagement. In: J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research*. (p. 665-691). New-York/London: The Guilford press.
- Inspectie van het Onderwijs. (2009). *Werken aan een beter rendement. Casestudies naar uitval en rendement in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Meijers, F. (2001). Heeft beroepskeuzevoorlichting zin? Naar een strategie van participierend leren. *Pedagogiek*, 23 (3), 200-213.
- Nora, A., & Cabrera, A.F. (1993). The Construct Validity of Institutional Commitment: A Confirmatory Factor analysis. *Research in Higher Education*, 34 (2), 243-262.

- Prins, J. (1997). *Studie-uitval in het wetenschappelijk onderwijs: studentkenmerken en opleidingskenmerken als verklaring voor studie-uitval*. Proefschrift: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Seligman, M.E.P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: an introduction. *American Psychologist*, 55 (1), 5-14.
- Van den Berg, H., & Van der Veer, K. (red.) (2008). *Integrale Trajectbemiddeling, een methodiekb beschrijving*. Amsterdam: Mets & Schilt.
- Van Eck, E., & Heemkerk, I. (2009). *Leraar worden; kiezen voor opleiding en beroep. Een reviewstudie*. Den Haag: Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt.
- Van Woerkom, Stienstra, Tjepkema, & Spruyt (2011). De 'sterke punten'-benadering werkt. *Opleiding & Ontwikkeling*, nr. 3, 28-33.
- Warps, J., Wartenbergh, F., Kurver, B., Muskens, M., Hogeling, J., & Pass, J. (2009). *Studiesucces en studieuitval bij eerstejaars in de hbo-onderwijsopleidingen*. Rapportage op basis van de Startmonitor 2008-2009. Nijmegen: ResearchNed.